

Afet Sonrası Konut Edindirme Çözümleri: Bir Örnek Olgu Olarak Düzce Kalıcı Konutları^{1 2}

Belkıs Kümbetoğlu, İnci User, Betül Yarar

Giriş

Afetler insanların yaşamlarını değişik biçimlerde etkiler. Afetlerin sonrasında yaşamı yeniden kurmak için yapılması gereken pek çok iş vardır: Tahrip olan yaşam alanları ve altyapının yeniden düzenlenmesi gerektiği gibi, toplumsal ve ekonomik yapıda da birçok bozulma ortaya çıkar ve telafi edilmeyi bekler. Kentlerde yaşanan kimi büyük afetlerin sonrasında, neredeyse tüm fiziksel yapının yenilenmesi, konut, iş ve hizmet yerleri için birçok yeni bina inşa edilmesi, ulaşım ve iletişim ağlarının yeniden kurulması zorunluluğu doğar. Kentsel gelişim sürecinin yeniden rayına oturtulması, ekonomik etkinliklerin başlatılması ve afet sonrası dönemi yaşayan insanlara yeterli sağlık hizmeti ve psikososyal hizmetler sunulması gerekir.

Değişik ülkelerde gerçekleştirilen afet araştırmaları, yeni yaşam alanları kurulurken özel bir dikkat gösterilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Afet sonrası dönemlerde topluluklar son derece duyarlı ve kırılgan bir haldedir. Kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmak ve her gün yeni ekonomik ve insani sorunlarla yüzleşmek zorundadırlar. Bir afet bölgesi yeniden kurulur ve güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam alanına dönüştürülmeye çalışılırken, eldeki olanakların afetzedeler arasında hakkaniyetli bir biçimde bölüştürülmesi gerekir. Büyük ölçekli kentsel yerleşimlerin inşası ve bu yerleşim bölgelerinde uygun çevre koşullarının sağlanması afet sonrası yapılması gerekenlerin sadece bir bölümüdür. Başarılı bir iyileştirme süreci yerel kültürel özellikleri dikkate aldığı gibi bireysel gereksinimler ve talepleri de gözetmelidir. Bunun için, afetzedeler iyileştirme programlarının planlanmasına aktif olarak katılmak üzere güçlendirilmelidir.

Mikro düzeyde gerçekleştirilecek ve kişilerin afeti ve afet sonrası dönemin güçlüklerini nasıl deneyimlediklerini, hangi sağkalım stratejilerini uyguladıklarını ve devam eden süreci nasıl algıladıklarını ortaya çıkartacak araştırmalar etkin iyileştirme programlarının planlanması ve uygulanmasına yardımcı olur. Bu tür araştırmaların sağlayacağı bilgi birikimi, hükümetler ve uzman profesyoneller tarafından gelecekteki afetlerin yönetiminde de kullanılabilir. Makro düzeyde planlanan toplumsal, ekonomik ve siyasal girişimler, mikro düzeydeki gereksinimlerle uyumlu olmayabilmektedir. Bu yüzden, makro düzeyde çözümler oluşturulurken, bireyler ve toplulukların deneyimleri, tepkileri ve tercihleri de dikkate alınmalıdır.

¹ T.C. Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na desteklenen "Depremden Beş Yıl Sonra Düzce" araştırma projesi kapsamında Düzce İli Kalıcı Konutları'na ilişkin olarak elde edilen ön bulgular ilk olarak 7. Avrupa Sosyoloji Kongresi'nde sunulmuştur (Eylül 2005). Rapor, bu yayın için kısmen değiştirilerek Türkçeleştirilmiştir.

² Bu makale ilk olarak Bağlam Yayınları tarafından çıkarılan Toplumbilim Dergisinin Aralık 2006 tarihli Deprem Özel Sayısında yayımlanmıştır.



Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından Düzce’de sürdürülen araştırma, 1999 yılında kenti vuran iki büyük depremi izleyen yıllar içinde kentte yaşayan insanların toplumsal, ekonomik ve özel yaşamlarında ortaya çıkan değişimlerin irdelenmesini amaçlamıştır. Bu dört konu etrafında yoğunlaşan çalışma kapsamında il çapında bir survey ve bir niteliksel alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Kent halkının bir profili çizilmeye, kayıpları, başa çıkma stratejileri, gereksinimleri, değişimleri ve gelişimleri ayrıntılı bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Deprem bölgesi içinden Düzce’nin araştırma alanı olarak seçilmesinde önemli bir etken, bu ilde geliştirilen konut edindirme çözümlerinin çeşitliliğidir. Bunlar arasında ev yapma kredileri kullanılarak üretilen özel çözümler, kamusal olanaklarla gerçekleştirilen Kalıcı Konutlar ve sivil toplum kuruluşlarının önayak olduğu yerel girişimler sayılabilir.

Bu yazı araştırmanın Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesi’nde sürdürülen bölümünde elde edilmiş bulgulara dayanmaktadır. Kalıcı Konutlar araştırma evrenine dahil edilirken, bu yeni yerleşim alanındaki yaşam koşullarının gözlemlenmesi ve bir konut edindirme çözümü olarak bu projenin başarı düzeyinin ve Düzce’de yarattığı etkilerin, kentin sosyal ve ekonomik yaşamının yeniden kurulmasında oynadığı rolün değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Dünyada her yıl yüzbinlerce insan afetler nedeniyle evlerini yitirmektedir. Evin kaybının bireyleri ve aileleri nasıl etkilediğine ilişkin araştırmalar, afet sonrasını inceleyen yazın içinde görece küçük bir yer tutmaktadır. Oysa ki, evin insan yaşamında büyük önemi vardır ve ev kaybedildiğinde aile düzeninde, yakın çevre ilişkilerinde, ailenin maddi varlığı ve hatta sağlığında da ciddi kayıplar oluşabilmektedir (Gerrity ve Steinglass, 1994: 221). Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesi’nin sakinleri tarafından nasıl algılandığını anlamak, bu açıdan önemli görülmüştür.

Kalıcı Konutlar Bölgesi’nde Araştırma

Kalıcı Konutlar’daki alan çalışması 2005 yılı Mayıs ayında, başka bir deyişle iki depremden yaklaşık beş buçuk yıl ve ilk hak sahiplerinin konutlara taşınmasından da yaklaşık dört yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Dört bölgedeki hanelerden seçilen 250 kişilik bir örneklem grubuna yapılandırılmış bir anket uygulanmıştır (Bkz., Tablo 1).

TABLO 1: KALICI KONUTLAR BÖLGESİNE AİT ÖRNEKLEMİN DAĞILIMI

Mahalleler	Bölgeler	Adalar
Bahçelievler (2825 konut, nüfus: 12712)	4-5-7	4. Bölge : 27-32 5. Bölge : 52-57 7. Bölge : 91-104
Çamlıevler (1546 konut, nüfus: 6150)	2-3	2. Bölge : 10-12-25 3. Bölge : 19-23-21
Yeşiltepe (550 konut, 3000 nüfus)	13-14	13. Bölge : 124-126-128-141 14. Bölge : 136-139-133
Demetevler (622 konut, 3200 nüfus)	Tek bir bölgeden oluşuyor	1-4-7

236 adet açık ve kapalı sorudan oluşan anketle irdelenmeye çalışılan konular şunlardır: Cevaplayıcıya ve hane halkına ilişkin sosyodemografik bilgiler; deprem deneyimi, kayıplar ve başa çıkma yolları; cevaplayıcının şu andaki yaşam biçimi, iş ve gelir durumu, sosyal etkinlikleri, beden ve ruh sağlığı; cevaplayıcının depremlere ve depremlerin kentte yaratmış olduğu değişikliklere ilişkin değerlendirmeleri, gelecek beklentileri; konut alanındaki gündelik yaşam, konut alanına ilişkin görüş ve beklentiler.

Anketler, araştırma ekibi ve Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nün araştırmaya gönüllü olarak katılan ve anketörlük eğitimi almış olan öğrencileri tarafından uygulanmıştır.

Araştırmanın dört ana ilgi alanına ilişkin derinlemesine görüşmelerin yarıya yakını bu bölgede yapılmıştır. Ayrıca, bu konut projesinin oluşumunda aktif görev almış yerel yöneticilerden, mahalle muhtarlarından, bölgenin henüz pek azı kullanılan işyerlerinde çalışan kişilerden, sağlık ocağı ve toplum merkezi çalışanlarından bilgi alınmıştır. Bir diğer bilgi kaynağını yörenin gereksinimlerini karşılamak üzere kurulmuş bir sivil toplum kuruluşu olan KALDER (Kalıcı Konutlar Derneği) yönetici ve çalışanları oluşturmuştur. Düzce'de konut sorunu konusunda aktif olarak çalışan ve ilgili bakanlıklar ve yerel yönetim ile bu konuda işbirliğine çaba gösteren diğer dernekler ve kaynak kişilerden de Kalıcı Konutlar hakkında bilgi toplanmıştır. Bölgede yaşayan ve birbirleriyle olan yoğun iletişimlerini bir dernek çatısı altında sürdürmeyi planlayan bir kadın grubu ile iki toplantı yapılmıştır.

Bu yazıda, bölgedeki gözlemlere, resmi belgeler ve kaynak kişilerden alınan bilgilere ve derinlemesine görüşmelerin bulgularına dayanan bir ön değerlendirme yapılacaktır. Değerlendirmenin tamamlanması için niceliksel verilerin çözümlenmesi ve niteliksel verilerle bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Düzce Kalıcı Konutları

1990'lı yıllarda afet yönetimine ilişkin birçok araştırma yapılmış ve afet sonrası planlama sürecine ilişkin ilkeler belirlenmiştir. Afetlerin yol açtığı sorunların uzun vadeli iyileştirici etkiler oluşturacak nitelik ve kapasitede planlanması gerekmektedir (Dynes ve Tierney, 1994: 39).

Türkiye'de 1999 Marmara depremlerini izleyen afet sonrası planları ve etkinliklerinin oluşumunda üç önemli etken rol oynamıştır:

1. Öncelikle, depremlerin etkilediği coğrafi alan çok geniş ve nüfusu çok yoğundur. Bu alanın ülke ekonomisi içindeki payı da çok büyük olduğu için, gerek can kayıpları gerekse ekonomik kayıplar büyük çaplı olmuştur.
2. Bu depremler, devletin ve toplumun kriz yönetimi konusunda yetersiz bilgi ve deneyim sahibi olduğunu ortaya koymuş ve deprem sonrası dönemde bu yetersizlik her alanda kendisini hissettirmiştir.



3. 1999 öncesinde zaten yeterince gelişmiş bir yöre olmayan Düzce, her iki depremde, özellikle merkezi kendi topraklarında olan 12 kasım depreminde ağır bir biçimde sarsılmış, ardından ekonomik krizin yaşanmasıyla oldukça güç bir toparlanma sürecine girmiştir.

Bu etkenlerin kentte afet sonrası planlama ve iyileştirme için gösterilen çabaların başarısını güçleştirmiş olduğu belirtilebilir. Tümüyle yıkılan ya da kullanılamayacak kadar hasar gören binaların çokluğu nedeniyle, Düzce’de hem konut, hem de işyeri sıkıntısı yaşanmış ve kısmen hâlâ yaşanmaktadır (Bkz., Tablo 2 ve 3).

TABLO 2: 17 AĞUSTOS 1999 DEPREMİNDEN SONRA MAHALLELERDE YAPILAN HASAR TESPİT SONUÇLARI

Mahalle Adları	Az Hasarlı Konutlar	Orta Hasarlı Konutlar	Ağır Hasarlı Konutlar
Kültür	474	473	205
Şerefiye	179	395	201
Azmimilli	812	685	189
Nusrettin	154	143	166
Aziziye	48	217	139
Cedidiye	64	207	104
Burhaniye	161	177	91
Kiremitocağı	54	143	166
Çay	170	196	28

Kaynak: Düzce Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü (2002). "Yeni Kent – Yeni Yaşam". Düzce, s.30.

TABLO 3: 12 KASIM 1999 DEPREMİNDEN SONRA MAHALLELERDE YAPILAN HASAR TESPİT SONUÇLARI

Mahalle Adı	Az Hasarlı Konutlar (Adet)	Orta Hasarlı Konutlar (Adet)	Ağır Hasarlı Konutlar (Adet)
Kültür	1122	2019	1916
Azmimilli	696	352	860
Camikebir	839	972	532
Çay	472	553	414
Aziziye	386	814	220
Burhaniye	979	627	139

Kaynak: Düzce Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü (2002). "Yeni Kent – Yeni Yaşam". Düzce, s.30.

Bilindiği gibi, deprem sonrasında yalnız Düzce’de değil, İstanbul, Sakarya, Kocaeli, Gölçük, Bolu ve Yalova illerinde de geniş kalıcı konut bölgeleri inşa edilmiştir (Bkz., Tablo: 4).

TABLO 4: KALICI KONUTLARIN DEPREM BÖLGESİNDEKİ GENEL DAĞILIMI

Kentler	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Dünya Bankası	Mali Destek veren diğer kuruluşlar	Toplam
BOLU	1734			1734
DÜZCE	7000	1004		8004
SAKARYA	3168	3608	1488	8264
KOCAELİ	7522	9682	656	17860
YALOVA	5120		358	5478
İSTANBUL	810			810
TOPLAM	25354	14294	2502	42130

Kaynak: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2002). Depremde ve Sonrasında. Ankara. s.13.

Bunların tümünde görülen bir özellik, il merkezlerinden oldukça uzak yerlere inşa edilmiş bulunmalarıdır. Kalıcı konut sakinleri, deprem öncesinde yaşamış oldukları, çoğunlukla şu anda da çalışmayı sürdürdükleri, çeşitli hizmetlerden yararlandıkları ve alışveriş yaptıkları merkezlerden uzak konutlara yerleşmek durumunda kalmışlardır. Ayrıca, çoğunun akrabaları ve arkadaşları hâlâ merkezde yaşamaktadır. Başka bir deyişle, uzaklık kalıcı konut sakinlerinin önemli bir ortak sorunu gibi görünmektedir.

Marmara ve Düzce depremleri sonrasında evi yıkıldığı veya ağır hasar gördüğü için hak sahibi¹ sayılanlara kalıcı konut konusunda üç seçenek sunulmuştur. Evini Yapana Yardımı (EYY) seçenlere; kendi arsalarında konut yaptırmak şartıyla 6 Milyar TL kredi verilmesi, Hazır Konut Kredisini (HKK) seçenlere; bitmiş konut satın almaları şartıyla 6 Milyar TL kredi verilmesi, diğerlerine de yapılacak kalıcı konutlardan verilmesi kararlaştırılmıştır (bkz. <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/perdenrap/2002>).

Düzce ilinde Hasar Tespit ve Hak Sahipliği çalışmalarından sonra, evi yıkık veya hasar gören 8.386 aile Kalıcı Konuttan, 2.874 aile EYY (kendi evini yapma) Kredisinden, 300 aile de Hazır Konuttan faydalanmıştır. Deprem sonrası konut ve işyerleri Orta Hasar gören 4.959 aile Onarım yardımı almaya hak kazanmış, 476 kişi de 4133'ten faydalanmıştır. Orta Hasar Hak Sahiplerine konutlarıyla ilgili yardımlarını alabilmeleri için proje bedeli olarak %10 avans peşin olarak ödenmiş, geriye kalan kısmı ise onarım yapıldıkça ödenmiştir (Bkz., www.duzce.gov.tr).

Düzce Kalıcı Konutları, kent merkezinin kuzeyinde ve 14 km uzaklıkta inşa edilmiştir. Bu mesafe, planlanan, ancak henüz gerçekleşmeyen bir karayolu ile 4 km'ye düşecektir. Ancak, 4 km bile, merkezde yaşarken genelde taşıt kullanmayan konut sakinlerinin her zaman yürüyerek aşabilecekleri bir mesafe değildir.

Kalıcı Konutlar 3.290.000 metrekare genişliğinde bir alan üzerine kurulmuş ve 14 bölgeye ayrılmıştır. Her bölgede 4 ila 16 apartman dairesinden oluşan 636 blok vardır. Toplam daire sayısı 7622'dir (Bkz Tablo 5).

TABLO 5: DÜZCE'DEKİ KALICI KONUT ALANLARI

BÖLGE	Kalıcı Konut Sayısı
1. Bölge	556
2. Bölge	488
3. Bölge	502
4. Bölge	466
5. Bölge	474
6. Bölge	508
7. Bölge	462
8. Bölge	484
9. Bölge	534
10. Bölge	510
11. Bölge	468
12. Bölge	512
13. District	550
14. Bölge	486
Dünya Bankası	622
Dünya Bankası Gölyaka	274
Dünya Bankası Cumayeri	108
TOPLAM	8004

Kaynak: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2002). Depremde ve Sonrasında. Ankara.



Yaklaşık 30.000 kişinin yaşadığı bölgenin genişliği nedeniyle, Düzceliler Kalıcı Konutlar'a ilçe statüsü verilmesini talep etmektedir. Bölgede bir sağlık ocağı, bir Kızılay Toplum Merkezi, Düzce Belediyesi'ne ait sosyal tesisler iki ilkokul, bir lise, inşaatı süren bir kız meslek lisesi, her mahallede çarşılar, restoran ve kafeterya olarak planlanmış mekânlar ve camiler bulunmaktadır. Bölgeye yakın bir çam ormanı içinde halk için bir piknik alanı düzenlenmiştir.

Düzce'nin pek çok ilçesi ve merkezi aslında tarıma elverişli yumuşak zeminler üstünde yer almaktadır. Tarihsel kayıtlar, kentin geçmiş depremlerde de bir hayli zarar gördüğünü belirtmektedir. Ancak, son dönemde kentteki nüfusun yoğunlaşması ve önemli sayıda çok katlı binanın inşa edilmesi nedeniyle, 1999 depremlerinin hasarı geçmiş hasarlara kıyasla çok büyük olmuştur (12 Kasım depreminin saat 19:00'da, çoğu kişinin sokakta olduğu sırada gerçekleşmesi, özellikle yüksek binaların yıkılmasına karşın can kayıplarını nispeten azaltmıştır). Kalıcı Konutlar'ın inşa edildiği alan ise MTA tarafından seçilmiş, oldukça güvenli zemine sahip bir alandır (Düzce Kurultayı, 2003).

Bölge, merkezden daha yüksektedir ve merkezde oldukça yoğun olan nem ve hava kirliliği burada hissedilmemektedir. Bölgenin ilk kez ziyaret edildiği Eylül 2004'te hava sıcaklığının merkeze kıyasla 4 derece düşük ve nemin hissedilir ölçüde az olduğu gözlemlenmiştir. Çok geniş olan yerleşim alanındaki cadde ve sokaklar da şu anda görüldenden kat kat yoğun bir trafiği taşıyacak kapasitededir. Apartman blokları arasında geniş yeşil alanlar ve bölge sakinlerinin bahar ve yaz aylarında ortaklaşa kullanılması için yapılmış kameryeler bulunmaktadır. Apartman dairelerinin büyüklükleri 89 ile 99 metrekare arasında değişmektedir. Ülkemizin Batı bölgelerinde yaşanan hızlı kentleşme süreci nedeniyle, böyle iyi planlanmış ve düzenlenmiş kentsel yerleşim alanlarına pek sık rastlanmadığı söylenebilir.

Gerek mahalle muhtarları, gerekse konut sakinleri bölgede asayişin kent merkezi ile kıyaslanamayacak kadar iyi olduğunu belirtmektedir. Kalıcı Konutlar civar köylerin halkı için de bir ölçüde hareketlilik sağlamıştır: Köylüler Cumartesi günleri kurulan semt pazarına taze ürünlerini getirmektedir. Kimileri, pazar yerine bağımlı olmaksızın, tanıdıkları ve anlaştıkları konut sakinlerine ürün taşımaktadır. Bu yerleşim alanı, Düzce'ye dışarıdan gelen bir gözlemcinin bakışıyla çok sakin, temiz, düzenli ve güzel bir alandır. Ancak, konut sakinlerinin şimdilik bu güzellik ve huzurun tadını çıkartamayacak kadar çok sorunları olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgede yaşayanlar, yukarıda sıralanan olumlu özelliklere rağmen durumlarından yakınmaktadır. Bu yakınmalarla, kentte ön araştırma ziyaretlerinin başladığı Haziran 2004'ten itibaren sürekli karşılaşılmıştır. Kent merkezinde görüştüğümüz, bir bölümü konutlarda hak sahibi olan kaynak kişiler, bu yakınmaları ilk dile getirenler olmuş ve alandaki çalışmada da sürekli benzer temalarla karşılaşılmıştır. Bölgenin il merkezi ve hinterland ile bütünleşmesinin uzun bir zaman alacağı anlaşılmaktadır. Merkezin Kalıcı Konutlar Bölgesi'ne taşınması önerisi, Düzcelilerin çoğunluğu tarafından şiddetle reddedilmektedir. Merkezin güvensiz zemini, kirli ve nemli havası ve özenle planlanmamış, üstelik ciddi hasar görmüş yerleşimine karşın, Düzceliler buradan ayrılmak istememektedir.

Kalıcı Konutlar T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından ve Dünya Bankası kredileri kullanılarak

inşa edilmiştir. 2005 yılı itibariyle, hak sahiplerinin düzenli geri ödemelerde bulunması gerekmektedir. Konutların inşaat maliyetleri ve fiyatları ülkemiz inşaat sektöründeki fiyatların bir hayli altındadır. Buna rağmen, 'hak sahiplerinin önemli bir bölümü kredi borçlarını ödemekte güçlük çeceklerini, zira Kalıcı Konutlar'da yaşamının getirdiği yakıt ve ulaşım gibi masraflar nedeniyle, zaten sınırlı olan bütçelerinin iyice zorlandığını belirtmektedir.

Konutların dağıtımı gruplar halinde yapılmıştır. İlk grup evlerin anahtar teslimi 2001 yılında gerçekleşmiştir. Projenin büyüklüğü göz önüne alındığında, planlama ve inşaat etkinliğinin kayda değer bir süratle gerçekleştirilmiş olduğu belirtilebilir. Ancak, kimi konut sahipleri halen evlerine taşınmış değildir. Mahalle muhtarlarından alınan bilgiye göre, kimi mahallelerdeki konutlar %40'ı bulan oranlarda kiralanmış durumdadır. Kiracı bulma konusunda güçlük çekilmemektedir, zira kente gelen memurlar ve üniversite öğrencileri konut gereksinimi içindedir. Dolayısıyla, bölgede boş konut bulmak güçtür.

Kalıcı konutlar hak sahiplerine kura çekilerek dağıtılmıştır. Bunun hakkaniyetli bir yöntem olduğu söylenebilir. Ancak, hak sahipleri konutları eşit değerde olarak algılamadıkları için, hoşnutsuzluk duyanlar çoğunluktadır. Eşitsizlik algısını yaratan çeşitli etkenler vardır: Öncelikle, işyeri ve çarşı olarak planlanan binaların çoğu ile sağlık ocağı ve toplum merkezi iki mahallede (Çamlıevler ve Bahçelievler) toplanmış durumdadır. Dolayısıyla, bu iki mahalle bölgenin merkezi olarak kabul edilmektedir ve bu mahallelerdeki konutlara büyük talep vardır. Ayrıca, her mahalle içinde otobüs duraklarına ve marketlere yakınlık kimi blokların daha cazip olarak algılanmasına yol açmaktadır. Konutlara farklı değerler atfedilmesinin çoğunlukla vurgulanan en önemli nedeni ise, apartman yüksekliklerinin farklı olmasıdır: Bölgede iki, üç, dört ve beş katlı bloklar vardır. Dört ve beş katlı bloklarda daire elde etmiş olan hak sahipleri bu binaları fazla yüksek bulmakta ve içlerinde yaşamayı istememektedir.

"İlk gördüğümüzde asla giremeyiz dedik. Daha artçılar sürüyordu Şimdi de söylentiler var, Kalıcı Konutlar sağlam yapılmadı diye. Bazen korkuyoruz..." (38 yaşında, kadın sağlık profesyoneli)

Zeminin güvenli olmasına karşın afetzedelerin yüksek binalardan korkmaları kolay anlaşılacak bir şeydir ve aslında çok geniş olan alanda neden biraz daha yatay yerleşim yapılmadığı tartışılabilir. Bilindiği gibi, il merkezinde üçten fazla katlı yeni binaların yapılması yasaklanmış durumdadır. Öte yandan, bir grup konut sahibi de bodrum katlarında yer alan dairelerini kullanmaktan çekinmektedir, çünkü bazı bloklarda iyi bir drenaj ve yalıtma yapılamamış olduğu için bu daireler rutubetlidir. Düzce Belediyesi İmar İşleri Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre, 2005 yılı bahar aylarında 410 binada drenaj ve güçlendirme çalışmasına gerek görülmüştür. Konut sahiplerinin bir bölümü de, konutlarını teslim aldıktan sonra su ve elektrik tesisatını yenilemek zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Kuralları çekilen konutların sahiplerine birer aylık becayiş süresi tanınmış ve isteyenler, kendi dairelerini tercih ettikleri dairelerle değiştirmişlerdir. Noter önünde gerçekleştirilen becayiş işlemlerinde 2-3 bin \$ ile 10 bin \$ arasında değişen ücretler ödenmiştir. Geri ödenecek kredilerin konut başına 30 bin \$ civarında olduğu göz önüne alındığında, bu becayiş bedellerinin bir hayli yüksek olduğu da anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, konutların algılanan değerleri arasında ciddi bir farklılık ve hak sahipleri arasında da ciddi gelir eşitsizliği vardır.



Düzce dışında yaşayan kimi varlıklı Düzceli ailelerin birer Kalıcı Konut edinerek bunları memleket tatilleri için kullandıkları belirtilmektedir. Bu grubun içinde hak sahipleri bulunması da olasıdır, zira bilindiği gibi kentte yine varlıklı kesime ait birçok yüksek bina yıkılmıştır. Düzce dışında yaşayan, ama kentteki mülklerini yitirdikleri için hak sahibi olan kişiler, Kalıcı Konutlar'daki haklarını kullanıyor olabilirler.

Bölge sakinlerinin bir diğer iddiası, ilk dağıtılan kalıcı konutların (şu anda 3400 kişilik bir nüfusu barındıran 622 apartman) hemen tümüyle kentin memur sınıfına verilmiş olmasıdır. Araştırmada asıl hedeflenen yöre halkının algı ve yorumlarını anlamak olduğu için, bu tür söylentilerin gerçekliği belgelenmeye çalışılmamıştır. Anahtar tesliminin başlamasının üzerinden daha 4 yıl geçmemişken ve kredi borçlarının tamamlanmasına uzun yıllar varken bunca söylenti, güvensizlik ve hoşnutsuzluk dikkat çekicidir.

Kalıcı Konutlar'ın bir bölümü (Demetevler Mahallesi) Dünya bankası tarafından hak sahiplerine hibe edilmiştir. "Dünya Bankası Evleri" diye anılan bu apartmanların daireleri, diğer dairelerden daha küçüktür (74 metrekare). Ancak, buradaki hak sahiplerinin kredi geri ödemesi yapmak durumunda olmaması diğer bölge sahipleri tarafından adaletsizlik olarak algılanmaktadır ve kimileri bu nedenle mahkemeye başvurmuş durumdadır.

Kalıcı Konutlar, depremden sonra gerçekleştirilen tek toplu konut projesi değildir. Yerel girişimler, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da birtakım konut projeleri üretmişlerdir (Bkz., Tablo 6).

TABLO 6: DÜZCE'DE DEPREM SONRASI YAPILAN FARKLI KONUT PROJELERİ VE TÜRLERİ

KONUT PROJESİNİN ADI	Projeyi yürüten, uygulayan veya destekleyen özne(ler)	Projenin özellikleri
KALICI KONUTLAR	T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	4-5 katlı apartman tarzı konutlardan oluşan büyük bir toplu konut projesidir.
İMECE EVLERİ	Uluslararası bir STK (CARITAS) tarafından inşası tamamlanmıştır	Tek katlı bahçe içi evlerden oluşur.
UNCOR	Uluslararası bir STK (CARITAS) tarafından inşası tamamlanmıştır	İki katlı müstakil evlerden oluşur.
İMECE EVLERİ	Yerel bir oluşum olan Dayanışma Gönüllüleri'nin girişimiyle ve Holanda'dan gelen bir yardımla tamamlanmıştır.	Köy içinde bir yada iki katlı bahçe içi evlerden oluşur. Bu konutlar üç köyün içine dağılmıştır.
MAVİ HİLAL	Düzce Belediyesi ve Uluslararası bir STK olan (Catholic Relief) işbirliğiyle tamamlanmıştır.	İki katlı müstakil evlerden oluşur.

Ancak, bu projeler çok daha küçük kapsamlıdır. söz konusu konutların kimilerinin merkeze daha yakın olması ve/veya karşılıksız bağışlanmış bulunması da Kalıcı Konutlar'da yaşayanların afet sonrası konut edindirme çözümlerinin hakkaniyeti konusundaki kuşkularını pekiştirmektedir. Kimi yerel sivil toplum kuruluşları bu konutların paylaştırılmasında oldukça etkin bir rol oynamışlardır (Bkz., B. Yazar, "Depremlerden Sonra Ortaya Çıkan Konut Sorunu ve Bu Sorunla Başetmenin Yeni Yöntemleri").

Depremlerden sonraki çeşitli konut edindirme projelerine karşın, kentte pek çok kişinin konut sorunu çözümlenebilmiş değildir. Depremden sonra kendi evlerini onarmaya çalışan ve bunu

ancak uzun zamanda gerçekleştiren depremzedeler vardır. Görüşülen kişilerin bazıları evlerinin onarımını ancak 2003 yılında tamamlayabildiklerini belirtmişlerdir. Uzun süren kısmi onarımlar boyunca, aileler yaşamlarını uygun olmayan koşullarda sürdürmüşlerdir. 1999 yılında kiracı olan ve oturdukları evler hasar gördüğü için taşınmak zorunda kalan kişiler konut projelerinde hak sahibi olamadıkları gibi, oturulabilir durumdaki evlerin sayıca azalması, kiralarının yükselmesi ve kimilerinin de deprem öncesi mülk sahibi olmuş kişilerce yaptırıldıkları yeni konutlar bitinceye kadar kiralanması nedeniyle zor durumda kalmışlardır. Bu durumdakilerin sorunları yerel sivil toplum kuruluşları arasında ciddi bir tartışma konusudur ve STK'ların hükümetle bununla ilgili pazarlıkları sürmektedir (Bkz., Yazar'ın Toplumbilim'in bu sayısı içindeki "Depremlerden Sonra Ortaya Çıkan Konut Sorunu ve Bu Sorunla Başetmenin Yeni Yöntemleri" başlıklı yazısı).

Depremlerin üzerinden 6 yıl geçmiş olmasına karşın, ildeki bazı düşük gelirli gruplar halen prefabrik konutlarda yaşamaktadır. Bu grupların kira ödeme olanakları yoktur ve kimilerinin yaşamlarını yasadışı ve toplum tarafından hoş görülme-yen etkinliklerle sürdürdükleri konusunda kent halkı arasında yaygın bir kanaat vardır. Tüm bunlar, Düzce'de konut sorununun toplumun değişik kesimleri arasında karşılıklı kuşku, suçlama ve husumet yaratan bir olgu haline geldiğini düşündürmektedir.

Araştırmalar afetler sonrası üretilen konutların niteliklerini belirleyen bir dizi etken bulunduğunu göstermektedir. Bu etkenler arasında hanelerin toplumsal ve mali kaynakları, afetlerde verilmiş olan kayıpların düzeyi, afetzedelerin barınmaya ilişkin gereksinim ve tercihleri, konut seçeneklerine ilişkin bilginin bulunup bulunmaması, afetzedelerin yer değiştirme konusundaki istek ya da isteksizlikleri, destek ağlarının mevcudiyeti ve hane halkı özellikleri sayılabilir (Bolin, 1994: 115).

Kalıcı Konutlar'da Yaşam ve Mekânsal Yalıtılmışlık Sorunu

Düzce'de geliştirilen konut edindirme projelerinin ancak bir bölümünde afetzedelerin alışlagelmiş yaşam ve barınma pratikleri göz önünde bulundurulmuştur. Gölyaka İlçesi'nin üç köyünde (Aksu, Çay ve Hacısüleymanbey Köyleri) kurulan İmece Evleri,² böyle bir örnektir. Bu evler, yıkılan köy evlerinin yerine ve sahiplerinin istek ve alışkanlıklarına uygun bir biçimde yapılmıştır. Ev sahipleri ve evleri yıkılmamış diğer köylüler planların oluşturulmasında inşaatta birlikte çalışmışlardır. Bu ilginç ve başarılı bir projedir ve afetzedelerin alıştıkları yaşam ortamı ve biçiminden kopmamalarını sağlamıştır. Ancak bu evler sınırlı sayıda (51 adet) ve müstakil evlerdir. Birden fazla hanenin birlikte yer alacağı apartman biçimi binalarda ve kalabalık yerleşim projelerinde böyle ideal koşulların sağlanamayacağı ortadadır.

Düzce Kalıcı Konutları, çoğu afet sonrası konut projesi gibi geniş ölçekli bir projenin ürünüdür. Geniş bir yerleşim alanına apartmanlar inşa edilerek büyük bir kitlenin barınma sorunu çözümlenmeye çalışılmıştır. Şu anda bu evlerde yaşayan pek çok insan, eviçi ve toplumsal yaşama ilişkin alışkanlıklarını sürdürememekten yakınmaktadır.

Deprem sonrası konut edindirme süreci, kentte deprem öncesinde var olan eşitsizlikleri yansıtmaktadır. Geçici barınakların bazı gruplar için kalıcı evlere dönüşmesinden ve kiracıların dile getirdikleri yakınmalardan da anlaşılabilceği gibi, düşük gelirli-lerin önemli bir bölümü için güvenli ve temin edilebilir konut olanakları sağlanabilmiş değildir. Depremler öncesinde kiracı olan



ve kalıcı konut kredilerinden yararlanamayan kişiler, şu andaki işsizlik sorunu ve fazlasıyla yüksek kiralar nedeniyle, eşitsizliğin etkisini daha derinden algılamaktadır.

Öte yandan, Kalıcı Konutlar da, hak sahiplerinin çoğu tarafından alıştıkları komşuluk ilişkilerinin çözülmesine yol açmış olarak algılanmaktadır. Düzce, büyük etnik çeşitlilik gösteren bir kenttir. Depremlerden önce, farklı etnik kökenlere mensup grupların merkezin farklı mahallelerinde ve yine kendileriyle özdeşleşmiş farklı köylerde yaşadıkları saptanmıştır. Ayrıca, Türkiye’de hâlâ çok güçlü olan aile ilişkileri nedeniyle, çoğu Düzcüliler depremlere kadar akrabalarla yakın yerlerde oturmak ve hane halkları çekirdek yapıda olsa bile, gündelik yaşamın büyük bölümünü akrabalarla birlikte geçirmek alışkanlığını sürdürmüşlerdir. Afet sonrası ilk dönemde, çadır ve prefabrik evler yine akrabalar ile paylaşılmış, evleri yıkılan kimi kentliler sağlam konutlarda yaşayan akrabalarının yanında barınmış ya da köylerdeki akrabaları tarafından uzunca süreler misafir edilmişlerdir. Kalıcı Konutlar’ın ise etnik mensubiyet ya da akrabalık ilişkileri gözetilmeden, kura ile dağıtılmış olması, şimdi birçok hak sahibinin; kendi insanlarımızdan uzak, adetlerini yadırgadığımız yabancılar arasında yaşamaya mahkum edildik; yakınmasına yol açmıştır. “Mahallelerin hepsi birbirine karıştı. Çay Mahallesi’nde ³ insanlar evlerini ve bahçelerini atlarıyla paylaşırlardı. Belki daha doğal, daha samimidir böylesi. Ama şimdi bu adamlar Kültür Mahallesi’nde ⁴ insanlarla aynı apartmanda oturuyor. Biri atını apartmanın altına bağlamak istiyor, öbürü deli oluyor” (50 yaşında, kadın profesyonel). Kalıcı Konutlar’daki dairelerini satarak bölgeden ilk uzaklaşanlar, Çingeneler olmuştur. Bu, semtte hissedilen toplumsal baskıların yoğunluğu konusunda bir fikir vermektedir. Bu noktada Hogg tarafından İtalya’daki Venzona depreminden sonra gerçekleştirilen araştırma ile bir benzerlik göze çarpmaktadır. Söz konusu araştırma, deprem sonrasında yapılan konutların sahiplerinin yeni evlerini geliştirip güzelleştirmek için büyük emek ve para harcadıklarını ve bir bölümünün yeni komşularını tahammül edilmez bulduklarını göstermiştir (1988; aktaran Bolin, 1994: 120).

Bolin (1994: 120) barınaklar ve konutların yaşamın yeniden kurulmasına ilişkin geniş toplumsal süreçlerin birer parçası olduğunu ve afet öncesi toplumsal yapıdaki dinamiklerin afet sonrası barınma ve konut edinme süreçlerine de yansıdığını ifade etmiştir. Farklı gelirlere sahip ve farklı altkültürlere mensup kişilerin afetler sonrasındaki toplu konut projelerinde bir arada yaşamak zorunda kalması, eşitsizlikleri iyice görünür kılmaktadır. Aileler arasındaki farklılıklar evlerinde yaptıkları farklı düzenlemelerde ve evi ve çevresini gündelik hayatta kullanma biçimlerinde ortaya çıkmakta ve tümünü rahatsız etmektedir. Düşük gelirli aileler yeni evlerinin içini fazlaca zenginleştiremedikleri için kendilerini ezik hissetmekte, görece yüksek gelirli olanlar ise konut kullanım biçimlerindeki farklılıklar yüzünden kendilerini “daha modern, daha zarif” vb. hissederek, aynı tarzı yakalayamayan komşularını fazlasıyla yabancı ve uygunsuz gibi algılamak eğilimine girmektedir. Sonuçta, afet öncesi toplumsal eşitsizlikler ve referans grubu tutumları afet sonrası yerleşimde yansımakla kalmayıp, daha fazla pekişmektedir. Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesi’nde de yeni evlerini çevreleyen bahçelerin elbirliğiyle bakılıp güzelleştirilmesini ya da hiç değilse olduğu gibi korunmasını isteyen sakinler, bu konuya özen göstermeyen komşularından yakınmaktadır. Ayrıca, bölgenin merkezine uzak kalan mahallelerin kimi sakinleri, civar köylerden gelen kişilerin ortak kullanım alanlarını tahrip ettiklerinden yakınmaktadır. Köylüler açısından ise, bölgenin tarımla ilişkisinin kesilmiş ve kentsel yerleşim için kullanılmış olması hoşla gitmeyen bir durum olarak görülmektedir.

Yukarıdaki bölümlerde de belirtilmiş olduğu gibi, Marmara Bölgesi'nin çeşitli illerinde 1999 sonrasında kurulan kalıcı konut bölgelerinin ortak bir özelliği, kent merkezlerine uzak olmalarıdır. Bu uzaklık, afetzedelerde bir kopuş duygusu yaratmakta ve bu duygu düşük gelirlielerde daha da yoğun biçimde ortaya çıkmaktadır. Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesi'nde görüştüğümüz pek çok kişi kentlerinden, akraba ve dostlarından kopartılmış oldukları yakınmasını dile getirmişlerdir.

Kalıcı konut sakinlerinin bazıları, merkezden uzaklaşmış olmanın sıkıntısını daha yoğun biçimde yaşamaktadır. Örneğin emekliler, yaşları ve gelirlerinin düşüklüğü nedeniyle evde çok fazla zaman geçirmektedirler. Merkezdeki yakınları ile buluşma olanakları çok kısıtlandığı gibi, Kalıcı Konutlar'da yaşayan ve çalışan kesimle de ilişkileri sınırlıdır ve toplumsal yalıtılmışlık hali onlar için çok belirgindir. Çalışanların büyük çoğunluğu iş için merkeze gitmek zorundadır. Çalışmak onların toplumsal ilişkilerini bir ölçüde yoğunlaştırdığı halde, serbest zamanlarında dost ve akrabaları ile depresyon öncesindeki gibi sık ve rahat görüşmemekten yakınmaktadır. Emekliler ise, her istediklerinde merkeze gidecek bütçeye sahip olmadıkları ve çok fazla boş zamanları bulunduğu için, ciddi bir sıkıntı içindedir. Kimileri akraba ve arkadaşlarını (hatta eş ve çocuklarını) yitirmiş oldukları için, yalnızlıklarını daha da şiddetli biçimde hissetmektedir. Yaşadıkları apartmanlardaki tenhalık ve sessizlik, onların yaşlılık ve emeklilik dönemleri için kurmuş oldukları düşlere hiç uymamaktadır. Düzce Kalıcı Konutları'nda yaşayan yaşlı ve emekli kişilerin kentte psikososyal yardıma önemli gereksinim duyan gruplardan birini oluşturdukları belirtilebilir. Ülkemizde aile akrabalık bağlarının güçlü olduğu ve çoğu kişi için akrabalarla düzenli ve yoğun ilişkilerin önemli bir gereksinim olduğu bilinmektedir. Buna bağlı olarak, yaşlıların yalnız bırakılması da pek alışılmış bir şey değildir. Ayrı evleri olan yaşlılar da çocukları ve diğer akrabaları tarafından sıkça ziyaret edilir, torunlarına bakar ve hastalandıklarında kendi çocukları ya da akrabalarından hizmet görürler. 1999 depremlerinden sonraki ilk dönemde yaraların sarılmasında geleneksel aile dayanışması önemli bir rol oynamıştır. Ülkedeki nüfus yaşlandıkça ve modern yaşamın pratikleri yaygınlaştıkça bu kültürel özelliğimizin değişime uğraması olasıdır. Ancak, şu anda Düzce Kalıcı Konutlar'da yaşayan yaşlılar Türkiye için atipik bir tablo oluşturmaktadır ve desteğe gereksinimleri bulunduğu tartışma götürmez. Düşük gelirli ev kadınları, Kalıcı Konutlar'ın mekânsal kopukluğundan ciddi şekilde etkilenen bir diğer gruptur. Bunlar, aile bütçesindeki tüm yol parasının kentte çalışan ve okuyan eşler ve çocuklara ayrıldığı ailelerin kadınlarıdır. Alışveriş ya da gezi ve ziyaret amaçlı olarak kente inme olanaklarını çok ender elde etmektedirler. Kalıcı Konutlar'da dükkan ve market olarak düzenlenmiş hacimlerin büyük bölümü ya henüz boş durduğu ya da kendi evlerinden uzakta bulunduğu için, semt içinde alışveriş konusunda da güçlük çekmektedirler. Bu kadınların da yalnızlık ve yalıtılmışlık duygularının çok yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

Ev kadınlarıyla yapılan odak grubu çalışması, yalnızlık ve yalıtılmışlığın konutlarda geçirilen ilk yılda en yoğun olarak yaşandığını, zamanla bazı komşu ve arkadaş gruplarının oluşmaya başladığını göstermektedir. Apartman ve mahalle komşularını sosyal olarak kendilerine çok uzak konumda algılayan kadınlar için yeni ilişkiler oluşturma sürecinin çok zaman alacağı da açıktır.

Mahalle muhtarları mahallelerindeki komşuluk ilişkilerini canlandırmak için bir çözüm bulmak çabasıyla apartman blokları arasındaki yeşil alanlarda mevcut kameriyelere yenilerini ekletmeye teşebbüs etmişlerdir. Her bir kameriye için yaklaşık 1000 YTL maliyet hesabı ile karşılaşınca, bu projeden vazgeçmek durumunda kalmışlardır.



Orta ve yüksek gelirli gruplar için kente gidip gelmek, Kalıcı Konutlar Bölgesi'nde ya da merkezde çeşitli sosyal etkinliklerde bulunmak olanağı daha fazladır. Fakat onlar da mesafelerin uzaklığından yakındır. Uzun yıllar merkezde yaşamış olan herkesin, gündelik yaşamda hemen her yere yürüyerek gitme alışkanlığı bulunduğu, motorlu taşıtla gidilen mesafeleri zahmet olarak algıladıkları ve ulaşım için para ödemeyi, gelir düzeyleri yeterli olsa bile, içlerine sindiremedikleri anlaşılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, bölgede henüz pek az çalışan dükkan vardır ve cumartesi pazarına yakın mahallelerde oturmak bir ayrıcalık olarak kabul edilmektedir. Bu, kentin genel alışveriş sorununun bir parçasıdır. Merkezde yaşayanlar pahalılıktan, merkeze uzak yaşayanlar ise hem pahalılık hem de erişim güçlüğünden yakındır. Kalıcı Konutlar Bölgesi çok büyük olduğu için, birçok mahalleden pazara yayan gelmenin ve hele de alışveriş yüküyle yayan geri dönmeyenin gerçekten güç olacağı gözlemlenmiştir.

Bölge, çocuklar ve gençler için de özel olanaklar sunmamaktadır. Okul sayısı yeterli olmakla birlikte, gençlerin eğleneceği ve spor yapacağı ortamlar henüz gelişmemiştir. Liseli gençler için çok önemli olan üniversite hazırlık dershaneleri ise merkezdedir. Açık öğretime kayıtlı gençler için destek dershaneleri merkezde de mevcut değildir. Görüştüğümüz gençler, güzel havalarda boş zamanlarını sokakta dolaşarak ve sohbet ederek geçirdiklerini, eğlence yaşamlarının olmadığını belirtmişlerdir. Bölgenin merkezi olarak kabul edilen mahallesinde bir internet-cafe bulunduğu ve burasının pek boş kalmadığı gözlemlenmiştir. Gençlerin yararlanabilecekleri ve gönüllü çalışmalar yapabilecekleri bir yer de Kızılay Toplum Merkezi'dir. Merkez, küçük çocuklar için kurulmuş bir oyuncak kütüphanesine de sahiptir.

Özet olarak, Kalıcı Konutlar Bölgesi'nde yaşayan insanların yeni evleri, komşuları ve mahallelerine uyum sağlamakta bir dizi güçlük yaşadıkları belirtilebilir. Bu sorunların bir bölümü konutların fiziksel özelliklerinden, bir bölümü merkezle konutlar arasındaki mesafeden ve bölgenin kendi içindeki mesafelerin de büyük olmasından ve bir bölümü de bölgede kültürel olarak heterojen bir yerleşimin oluşmuş bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu yazıda Düzce'de 1999 depremlerinden sonra kurulan Kalıcı Konutlar Bölgesi'ndeki alan araştırmamızın kimi gözlemleri ve ön bulgularına yer verilmiştir. Bu bölgede gerçekleştirilen anket çalışmasının veri dökümü ve derinlemesine görüşmelerin yorumlanması tamamlandığında, Kalıcı Konutlar'ın çok daha kapsamlı bir resmine ulaşmak mümkün olacaktır.

Depremlerden sonra ilde yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal süreçler Kalıcı Konutlar'ın bir yaşam alanı olarak gelişimini de etkilemiştir. Düzce'de göç, yıkımlar nedeniyle topluluk örüntülerinin bozulması, yoksulluk ve şiddet yaşamı derinden etkileyen sosyal ve ekonomik süreçlerdir. Merkezi ve yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının afet sonrası çözüm arayışları kimi zaman birbirleriyle uyum içinde ilerlemiş, kimi zaman çatışma ve çözümsüzlükler yaşanmıştır. Kentteki yolsuzluk, partizanlık ve kayırma söylentileri, devlete ve kimi sivil toplum kuruluşlarına duyulan güvensizlik ve farklı nüfus grupları arasındaki uyumsuzluklar afetzedelerin kendilerine sunulan

özmleri algılama biçimlerini ciddi şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda, Kalıcı Konutlar’a ilişkin olarak da çeşitli huzursuzluk ve yakınmalar mevcuttur.

Kalıcı Konutlar’ın başlıca özellikleri, bunların kent merkezine oldukça uzak, sağlam zeminli ve çok geniş bir alana kurulmuş, alçak ya da orta yükseklikte (en yüksek 5 katlı) binalar olmalarıdır. Binaların kimilerinde bazı inşaat kusurları saptanmış olmakla birlikte, genel nitelikleri ve çevre düzenlemeleri kent merkezindeki yerleşim alanlarında rastlanmayan üstünlüklere sahiptir. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 1999 depremlerinde hasar gören kentlerde yerleşimi daha sağlam zeminlere taşıma politikasını benimsemiş ve geleceğin Sakarya’sının 300.000 kişilik bir nüfusu barındıracak kapasitede olan Karaman Yöresi’nde kurulacağı, geleceğin Düzce’sinin ise Nalbantoğlu Bölgesi’nde yükseldiği belirtilmiştir (T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2002: 11). Bu açıklama, siyasal karar alıcıların yerleşim alanlarının desantralizasyonu ilkesini benimsediğini göstermektedir. Değişik ülkelerde yapılan araştırmalar da bu ilkenin deprem bölgelerinde uygulanan tüm konut projelerinde temel alındığını ortaya koymaktadır (Bon, 1995).

Şu anda Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesi’nde ikamet eden nüfus, depremden önce kentin farklı mahallelerinde yaşamış olan düşük, orta ve yüksek gelirli kesimleri ve farklı etnik grupları temsil etmektedir ve mahallelere göre farklı dağılım hali ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, bu yeni yerleşimin toplumsal yapısı eskisinden farklıdır. Düzce’de birçok etnik grup bulunmaktadır. Bunların yaşam pratikleri, barınma biçimleri, gelenek ve değerleri birbirinden farklıdır. Kimileri, dışı kapalı ortamlarda, kendi gruplarından kişilere yakın evlerde yaşamayı ve bu kişilerle ilişki halinde olmayı yeğlemektedir. Kalıcı Konutlar Bölgesi, bu yaşam tarzının sürdürülmesine olanak vermemiştir. Bu bölgede ortaya çıkan, kültürel olarak heterojen yapılı mahalleler uzun vadede Düzce’de gelenekselleşmiş olan toplumsal yapıya bir alternatif oluşturabilir. Fakat, şu an için bölge sakinleri bu kültürel heterojenlikten rahatsızlık duymakta ve alışmayı reddetmektedir.

Kalıcı Konutlar’ın sakinleri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları sorunları ve sıkıntıları ile başa çıkmak için işbirliğine girmek zorundadır. Bu iş birliği yaşamı yeniden kurmak için geliştirilecek gerçekçi projelere de yansımalıdır. Düzce’de depremler sonrasında yaşanan sorunların pek çoğu Türkiye’ye özgü sorunlar değildir. Büyük afetlerin yaşandığı başka ülkelerde de benzer sorunlar ortaya çıkmıştır (Bon, 1995). Öte yandan, Düzce’de gerçekleştirilen çözümlerin başka ülkelere örnek oluşturabilecek boyut ve nitelikleri de vardır. Örneğin, Kalıcı Konutlar projesi, inşaat giderlerinin düşüklüğü açısından örnek bir projedir. İmece Evleri ise, konutlarda yaşayacak kişilerin sürece tümüyle katılmış, evlerinin nerede ve nasıl yapılacağına karar vermiş ve inşaatta görev almış olmasıyla ilginç bir katılımcılık örneğidir. Evleri yıkılmamış komşuların da inşaatta görev alması, ülkemizdeki sosyal dayanışma geleneğinin güzel bir örneğidir ve böyle yapıcı etkinliklerde yer almanın afetleri izleyen kişisel durgunluk ve atalet halinin atılması ve ruh sağlığının geri kazanılması için çok yararlı olduğu belirtilebilir. ⁵ Afet bölgelerinde gerçekleştirilen projelerin bölge özellikleri ve gereksinimlerine çok yabancı nitelikte olmamasına dikkat etmek gerekir.

Kalıcı Konutlar, hükümet tarafından ve büyük sayıda insana uygun konut sağlamak şeklinde bir öncelikli amaçla inşa edilmiştir. Bu süreçte hak sahiplerinin gündelik alışkanlık ve gereksinimleri hesaba katılamamıştır. Depremzedelerin sadece depremzede kimlikleriyle algılandıkları da belirtilebilir. Oysa ki, yaşamın yeniden normale dönmesi için önemli bir koşul, depremzede kimliğin-



den sıyrılınmasıdır. “Kalıcı Konut”, adının da ima ettiği gibi, travma yaşamış ve olağan dışı yaşam koşullarıyla mücadele etmekte olan insanların sığınacakları ve olduğu gibi kabul edecekleri geçici bir barınak değil, içinde yaşamın normal akışına kavuşacağı bir evdir. Bu evler, içlerinde yaşayacak bireyler ve ailelerin ekonomik ve kültürel özelliklerine, estetik gereksinimlerine ve pratik alışkanlıklarına uygun nitelikte olmalıdır.

Bizim izlenimimiz, Düzce Kalıcı Konutlar sakinlerinin yeni evlerine taşındıktan sonra birçok alışkanlık ve rutinlerini değiştirmek zorunda kaldıklarıdır. Bu, onların yeni evlerinde yaşamaktan, yeni komşular ve arkadaşlar edinmekten ve bölgenin olanaklarını kullanmaktan alabilecekleri zevki engellemektedir. Bölge halkının uzun vadede iyi planlanmış bir kentsel yerleşim alanında yaşamaya, modern binaların, geniş ve temiz caddelerin ve büyük yeşil alanların konforuna alışacağı beklenebilir. Gelecek kuşaklar, yalnız deprem riskine değil, hava ve çevre kirliliği, trafik yoğunluğu gibi sorunlara karşı da güvenlik sağlayan, nitelikli bir kentsel planlama ürününü takdir etmeyi öğrenecektir. Nesnel bir gözle bakıldığında, Kalıcı Konutlar Bölgesi çok temiz ve yeşildir ve estetik açıdan merkezle karşılaştırılamayacak bir üstünlüğe sahiptir. Fakat, güneşli gündüz saatlerinde sokaklarda dolaşılırken, bölgenin boş olduğu duygusuna kapılınmaktadır. Bunun nedeni, bölge halkının parkları ve açık olan dükkan ve kafeteryaları pek az kullanmasıdır. Bu davranış, kısmen ekonomik sıkıntılar ile açıklanabilir. Ancak, çok daha önemli görünen bir etken, insanların bizzat seçmedikleri bir semtte ve kendilerine tamamen yabancı olarak algıladıkları komşular arasında yaşamaya zorlanmış olmaktan dolayı hissettikleri hayal kırıklığıdır. Bir diğer önemli etken de, geçmişlerinin ve sevdiklerinin ölümüne tanık oldukları merkezden uzak kalmamak için gösterdikleri adeta saplantılı kararlılıktır.

Her uyum süreci gibi, Kalıcı Konutlar sakinlerinin bu yeni yerleşime uyumları da sancılı bir süreçtir. Buradaki uyum sorunu büyük bir travmayı izlediği için, yaşanan sancı da büyük olmaktadır. Bu insanların psikososyal desteğe gereksinimi vardır. Bölgeye desteği devletin ve sivil toplum kuruluşlarının işe alacağı profesyoneller ile gönüllüler getirmelidir. Gözlemlerimiz, afet sonrası konut projelerinde afetzedelerin kültürel alışkanlık ve gereksinimlerinin hesaba katılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu, konut projelerinin İmece Evleri’ndeki gibi 51 evi ya da birkaç yüz apartmanı kapsadığı durumlarda görece kolay uyulacak bir ilkedir. Fakat, 1999 Marmara depremleri gibi muazzam bir alanın ve büyük bir nüfusun etkilendiği afetlerde yerel ve merkezi hükümetlerin doğal önceliği kitlesel çözümler üretmek olacaktır. Böyle durumlarda, geniş bir psikososyal hizmet ağının devreye girmesi ve hizmet sunmanın yanında yerel aktörleri de komşularına destek verecek şekilde eğitimden geçirerek güçlendirmesi insanların kitlesel çözümler içinde kaçınılmaz olarak değişecek yaşam koşullarına uyum sağlamasına yardımcı olacaktır. Başka bir deyişle, afet sonrası psikososyal destek, sadece bireylerde görülen travma sonrası bozukluk belirtilerine odaklanmamalı, yaşamın yeniden kurulması ve normalleşmesi sürecinin her adımında ortaya çıkan yeni gereksinimlere yanıt veren esnek ve kalıcı bir süreç oluşturmalıdır.

Notlar

1- Hak sahipliği çalışmaları 3 kanun, 2 KHK, yönetmelik ve genelgeler çerçevesinde yürütülmektedir. Bu yasal düzenlemelere göre; orta hasarlı, ağır hasarlı veya yıkık olduğu tespit edilen konut ve işyeri sahipleri, hak sahibi sayılmıştır. Orta hasarlı konut sahiplerine 2 milyar TL, işyeri sahiplerine

ise 1 milyar TL onarım kredisi verilmesi; yıkılan ya da ağır hasar gören konut sahibine ya 6 milyar TL konut kredisi ya da yeni yapılacak konutlardan birinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Yıkık veya ağır hasarlı işyerlerinin yapımını ise Başbakanlık Proje Uygulama Birimi yürütmektedir. (Bkz., <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/perdenrap/2002/2002-3deprem/marmaradepr.htm#Haksahipli>).

2- Yerel bir girişimin yurt dışında bir sivil toplum kuruluşu ve hükümetten aldığı desteklerle gerçekleştirdiği bu proje de alan araştırmamız kapsamındadır. İmece Evleri konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz., E. Yucak (2004b).

3- Merkezdeki bu mahalle depremde oldukça büyük hasar görmüştür. Görüşmeci, araştırma evrenimize dahil olan bu düşük gelirli mahallenin sakinleri arasında Çingeneler bulunduğunu ima etmektedir.

4- Kültür Mahallesi kentin varlıklı kesiminin yaşamış olduğu ve büyük yıkım gören yüksek binaların bulunduğu mahalledir. Görüşmeci iki mahalle arasındaki sosyo-kültürel farkı ima etmektedir.

5- Düzce'deki diğer konut edindirme çözümü olan ve uluslararası bir kuruluş tarafından desteklenen Mavi Hilal Evleri bölgesinde yaptığımız görüşmelerde, kendilerine bağışlanacak olan evlerin yapımında çalışmış olan kişiler de bu çalışma sürecinin üzüntü ve sıkıntılarını atlatmalarına büyük katkısı olduğunu ifade etmişlerdir.

Kaynakça

Blaikie, P., T. Cannon, I. Davies, ve B. Wisner (1994) *At Risk*. Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters, Routledge, London.

Bolin, R. (1994) *Postdisaster Sheltering and Housing: Social Processes in Response and Recovery*, R.R. Dynes ve K.J. Tierney, Disasters, Collective Behavior and Social Organization, University of Delaware Press, Newark.

Bon, L. (1995) *Housing Reconstruction Needs of Victims of the Great Hanshin- Awaji Earthquake in Ashiya City*, Innovative Urban Community Development and Disaster Management, Proceedings of the International Conference Series on Innovative Urban Community Development and Disaster Management, s.63-71.

Dynes, R.R. ve K.J. Tierney (1994) *Disasters*, Collective Behavior and Social Organization, University of Delaware Press, Newark.

Düzce Valiliği (2002) *Yeni Kent, Yeni Yaşam, Düzce*.

DPT (2004) *Düzce İli Gelişme Planı* (DİGEP), Ankara.

Efe, R., A. Demirci ve S. İncekara (2000) *"Düzce Depreminin Melen (Efteni) Gölü Ekosistemi ve Hidrojeomorfolojisine Etkisi"*, Batı Anadolu'nun Depremselliği Sempozyumu, İzmir Valiliği, İzmir.



İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi ve İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (2000) *17 Ağustos Depremi'nin Kocaeli ve Sakarya İllerine Ekonomik ve Sosyal Etkileri Araştırması*, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayını, İstanbul.

Gerrity, E.T. ve P. Steinglass (1994) *"Relocation Stress Following Natural Disasters" Individual and Community Responses to Trauma and Disaster: The Structure of Human Chaos*, R.J. Ursano, B.G. McCaughey ve C.S. Fullerton (Ed.), Cambridge University Press, Cambridge, s.220-247.

Kasapoğlu, A. (2000) *"Depremın Sosyo-Kültürel Boyutları"*, Sağlık ve Toplum, Deprem Özel Sayısı.

Kasapoğlu, A. ve Ecevit, M. (2001) *Depremın Sosyolojik Araştırması*, Sosyoloji Derneği Yay., No: 8, Ankara. Milliyet, 16.08.05.

Özel, N., D. Kalafat, A. Pinar, G. Horasan, E. Cranwick, M. Yilmazer, M. Kara ve Z. Öğütçü (2000) *"17 Ağustos 1999 İzmit ve 12 Kasım 1999 Düzce Depremlerinin Artçı Sarsıntıları"*, Batı Anadolu'nun Depremselliği Sempozyumu, İzmir Valiliği, İzmir.

Özügürlü, M. (1999) *17 Ağustos Körfez Depremi: Yıkıntıların arasından Notlar, Tartışma Metinleri*, 19. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara.

Radikal, 29.07.05.

T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2002) *Depremde ve Sonrasında*, Ankara.

T.C. Düzce Valiliği (2003) *Düzce Kurultayı*, Düzce.

Yucak, E. (2004-a) *"Depremzede Dernekleri. Bir Yerel Örgütlenme Deneyi"* M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan, Hil Yay., İstanbul, S.373-379.

Yucak, E (2004-b) *"İmece Evleri: Depremzedelerin Dayanışma İçinde İş Yapma Deneyimi"* M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan, Hil Yay., İstanbul, s.381-386.

<http://www.sayistay.gov.tr/rapor/perdenrap/2002/2002-3deprem/marmaradepr.htm#Haksahipli>

<http://www.duzce.gov.tr>